

John Andersson

Clara Lemlich: ledare av “De 20 tusens uppror”

“Farbrente jiddische mejdlech” – en berättelse ur USA:s klasskampshistoria

Fram till Bernie Sanders sensationella genombrott i den amerikanska presidentvalsrörelsen och framgångarna för ytterligare ett antal radikala politiker, så har den moderna amerikanska arbetarrörelsen varit svag och perifer, inriktad på lobbyism och principiösa allianser med de två stora borgerliga partierna (Peter Brennan från Målarförbundet var på 1970-talet arbetsmarknadsminister i republikanen Richard Nixons regering).

Men i början av 1900-talet utmärktes den av genuin heroism och många färgstarka personligheter, däribland en lång rad *farbrente jiddische mejdlech* (“brinnande judiska flickor”) på ledande poster!

Bland de mest “brinnande” var Clara Lemlich. Hon föddes den 28 mars 1886 i småstaden Horodok i Ukraina, då en del av det tsaristiska Ryssland, i en djupt religiös judisk familj. Hon fick lära sig läsa modersmålet jiddisch, men fick i övrigt ingen formell skolgång. Horodoks enda grundskola tog dessutom inte emot judar.

Rysslands inrikespolitik utmärkte sig bland annat av antisemitism, vilken förvärrades ju mera fallfärdig tsarregimen blev. I protest förbjöd därför Claras föräldrar henne att tala ryska eller läsa böcker på ryska. Clara hade dock redan som barn en stark vilja och struntade i förbudet, tvärtom lyckades hon i hemlighet samla ihop ett eget bibliotek med böcker på ryska av

författare som hon älskade: Turgenev, Tolstoj, Gorkij. Pengar till böcker fick hon genom att åta sig sömnadsarbeten samt att skriva brev på jiddisch åt icke skrivkunniga judiska mödrar, vars barn hade utvandrat.

Vid ett tillfälle upptäcktes hennes samling av fadern, som brände upp böckerna. När hon sedan började bygga upp ett nytt bibliotek fick en granne reda på detta. Han bevarade dock inte bara Claras hemlighet, han bidrog även till den med revolutionära skrifter ifrån den egna samlingen. Efter den fruktansvärda pogromen på judar i Kisjinev (Chişinău i dagens Moldova) år 1903 beslöt familjen Lemlich att emigrera till USA, men då var den 17-åriga Clara redan en hängiven och övertygad revolutionär.

I slutet av 1800-talet revolutionerades dammodet: blusen, i USA kallad för "shirt waist". Den var mångsidig och förenklade livet för arbetande kvinnor. Blusen blev därför enormt populär och producerades i stora mängder och i otaliga modeller.

Familjen Lemlich hamnade i New York och Clara började omgående arbeta inom stadens enorma sektor med konfektionsindustrier på Lower East Side, precis som många andra unga invandrarkvinnor. Enbart i New York fanns det 500 fabriker som tillverkade damblusar. Där arbetade man elva timmar per dag och sex dagar i veckan för 3 dollar per vecka, i så kallad "sweatshops"; öknamnet fick de, eftersom arbetarna "svettades" ut stora förmögenheter åt kapitalisten. För att förstå läget kan man jämföra läget med konfektionsindustrierna i dagens Kambodja, Bangladesh och Pakistan.

Clara Lemlich reagerade våldsamt på detta och började genast organisera arbetarna i den nystartade fackföreningen ILGWU (International Ladies Garment Workers Union – Internationella Dambeklädnadsarbetarförbundet). Fackföreningen dominerades i början av äldre manliga arbetare, som dock visade sig ha begränsat intresse av att hålla de kvinnliga medlemmarna informerade – även när de planerade strejker!

Clara kom därför att själv leda och organisera flera strejker, vilket på den här tiden var allt annat än en dans på rosor. "Detektivbyråer" rekryterade yrkeskriminella för strejkbryteri och "diversearbete", en omskrivning för misshandel. Den 10 september 1909 lämnade Clara Lemlich sitt skift som strejkvakt, varvid en grupp manliga yrkesbrottslingar började följa efter henne. Dessa hade lejt av Louis Leiserson, ägaren till den strejkdrabbade fabrik där Clara arbetade.

Snart hade den här samlingen gangsters omringat Clara. Hon var liten och nätt och inte mer än drygt 150 cm lång, så det var inga problem för dessa att överfalla och misshandla henne så grovt, att flera revben på Clara knäcktes. Polisen, som konstant trakasserade de strejkande, rörde däremot inte finger.

Reaktionen blev dock inte den förväntade. Clara var förvisso liten kroppsligt sett, men en jätte i anden. Några dagar senare återkom hon och visade demonstrativt upp sin sargade kropp samtidigt som hon fortsatte att agitera, vilket ledde till fullt raseri bland de strejkande och att kampviljan nådde nya höjder.

I november 1909 var det dock dags för det verkligt stora provet för Clara Lemlich: generalstrejken inom New Yorks konfektionsindustrier. De manliga ledarna hade varit negativa inställda till tanken på att en stor grupp unga kvinnor skulle kunna leda en generalstrejk. Många borgerliga kvinnor hade i början skänkt viktigt ekonomiskt och juridiskt stöd åt Women's Trade Union League (Kvinnliga Fackföreningsförbundet), men reaktionerna ifrån deras sociala miljö blev synnerligen hätska när radikala sociala krav och strejker kom upp, vilket gjorde att de fick kalla fötter.

Ett fackligt stormöte hade organiserats med Samuel Gompers, ordförande i centralorganisationen AFL (American Federation of Labor). Han framhöll att han själv aldrig någonsin hade utlyst en strejk, men att han för den delen inte var negativ till en sådan inom konfektionsindustrin.

Efter ytterligare ett antal tal som inte verkade mynna ut i någonting, reste sig till slut Clara Lemlich och begärde ordet. Talet var spontant, men ett resultat av hennes fackliga arbete.

Jag är en arbeterska. Jag är en av dessa som utsätts för de kränkningar som det har beskrivits här. Jag har lyssnat på alla talarna och jag har inte mer tålmod med prat. Jag yrkar på att vi går vidare med en generalstrejk.

Hennes tal var förvisso synnerligen kort (trots detta finns det otaliga versioner av det) men ändå så engagerande och temperamentsfullt, att det vände hela mötet. Mötesordföranden ställde sig vid hennes sida och uppmanade alla att höja sin högra hand och svära "den gamla hebreiska eden". Trots att alla inte vara judar, så svor all på jiddisch:

Om jag förräder den sak som jag försvurit mig åt, må min hand förtvina från den arm som jag lyfter!

Lemlich kom att leda strejken tillsammans med två andra "farbrente jiddische mejdlech", Rose Schneiderman och Pauline Newman. De hade samma bakgrund som Clara Lemlich: unga judiska kvinnor som invandrat ifrån det ryska imperiet och som dragits in i den revolutionära och socialistiska rörelsen.

Strejken pågick under fyra kalla månader, från november 1909 till februari 1910 och döptes snabbt till "de tjugotusendes uppror". I själva verket verkar som att det var ända upp till 40.000 arbetare som ingick i konflikten. Strejken radikaliserade i sin tur arbetarna i Philadelphia, Cleveland, Chicago, Iowa och Kalamazoo i Michigan, där en rad strejker bröt ut fram till år 1915.

Strejken blev bitter och endast delvis framgångsrik. Detta ledde till att medlemsantalet i ILGWU sedan började att sjunka. Etniska konflikter dök ibland upp, där de italienska kvinnorna inledningsvis ansågs vara mindre politiskt medvetna än de judiska. Vissa afroamerikanska ledare uppmanade i sin tur svarta kvinnor till strejkbryteri och att aktivt ta

arbetena ifrån vita kvinnor.

Det största bakslaget var att man misslyckades med att tillförsäkra de unga kvinnorna anständiga och säkra arbetsvillkor. Detta blev extremt tydligt den 25 mars 1911, då brand utbröt i Triangle Shirtwaist Factory i New York och 146 arbetare dog, den värsta industriolyckan i stadens historia.

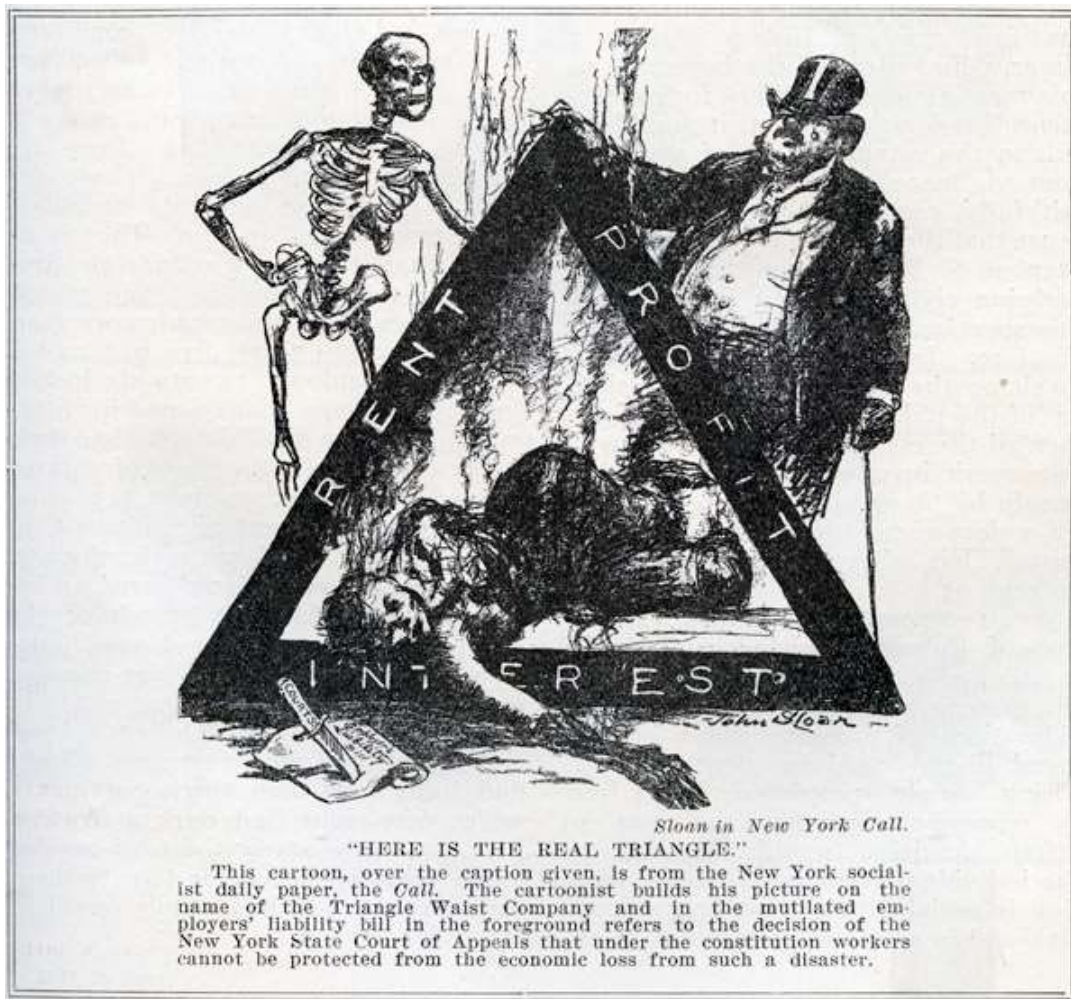

Efter strejken svartlistades Clara Lemlich inom konfektionsindustrin och fick inte mer arbete där. Hennes energi kanaliserades istället inom arbetarkvinnornas rösträttsrörelse (Wage Earners League for Woman Suffrage). Trots att hon var effektiv och framgångsrik avskedades dock Clara från sitt arbete som agitator efter påtryckningar ifrån den borgerliga kvinnorörelsen, som ogillade att rösträttskampen kopplades ihop med den kvinnliga arbetarklassens frigörelse.

År 1913 gifte hon sig med tryckeriarbetaren Joe Shavelson och fick sedan tre barn. Hon började därefter organisera hemmafruar när det gällde bostäder, livsmedel och skolundervisning. År 1917 ledde hon bojkotten av koscherkött i judiska butiker och år 1919 ledde hon hyresgäststrejken i New York, efter det att hyrorna höjts skyhögt på grund av att staden drabbats av akut bostadsbrist.

År 1926 gick Clara Lemlich Shavelson med i det amerikanska kommunistpartiet. Tillsammans med ett antal andra partikamrater grundade hon en organisation för arbetarklassens hemmafruar. Den samlade in pengar till strejkande arbetare, samlade in livsmedel och startade kollektiva matsalar samt organiserade kooperativ barnomsorg. Den blev så framgångsrik, att den utvecklades till Arbetarklasskvinnornas Förenade Råd (UCWW). Man organiserade strejker, protester mot vräkningar, livsmedelsbojkotter, samt demonstrationer i Washington.

Enligt Clara Lemlich Shavelson hörde produktion och konsumtion ihopa, alltså var arbetarklassens husmödrar lika viktiga i klasskampen som de i familjen som var lönearbetare. För henne var det självklart att "det personliga är politiskt", långt innan 1970-talets feminister återupptog slagordet.

År 1935 bytte rådet namn till *Progressiva Kvinnorådet* och började alliera sig med kvinnoorganisationer som inte var knutna till kommunistpartiet. Clara Lemlich Shavelson valdes till dess ordförande. Rådet ledde en köttbojkott som stängde 45 charkuterier i New York, främst i judiska och afroamerikanska bostadsområden. Bojkotten spred sig till Chicago, Detroit, Los Angeles, St. Louis, Minneapolis, Cleveland och ett otal städer i Pennsylvania, varvid kvinnor ifrån alla etniska, religiösa och kulturella grupper drogs in.

Hemmafrukoalitionen var påtagligt framgångsrik och lyckades motverka många av de värsta effekterna av depressionen, som stigande priser på livsmedel, hyror och förnödenheter samt det ökande antalet vräkningar. Under andra världskriget fick man igenom federala prisregleringar av livsmedel och bostäder samt granskningar av misstänkta fall av överpriser på stapelvaror. Efter år med skenande siffror när det gällde vräkningar fick man igenom offentliga program för byggandet av fler bostäder samt hyresregleringar. Likaså propagerade koalitionen för byggandet av fler skolor och fler parker.

Efter det att hennes man insjuknat återvände den då 58-åriga Clara Lemlich Shavelson till konfektionsindustrin och det fackliga arbetet år 1944. I motsats till många andra radikaler förblev hon det amerikanska kommunistpartiet troget livet ut, även efter det att det blev stalinistiskt. Hon var en framträdande person i ett par organisationer, som sedan stämplades som kommunistiska "frontorganisationer".

Hon protesterade emot atomvapen i *Amerikanska Kommittén mot Krig och Fascism*. Hon ingick i Amerikanska Kommittén för granskning av de Fackliga Förhållandena i Europa. Hon protesterade emot avrättningen av makarna Rosenberg år 1953 och den av USA organiserade

statskuppen i Guatemala år 1954. Efter ett besök i Sovjetunionen drogs hennes pass in. År 1951, samma år som hennes man dog, inkallades Clara Lemlich Shavelson till förhör av den ökända *Representanthuskommittén mot Oamerikansk Verksamhet* (HUAC). Under de närmaste 20 åren stod hon under bevakning av FBI.

Clara pensionerades ifrån sitt fackförbund ILGWU år 1954. Fortfarande hyllas hon årligen där som en av dess stora pionjärer. På Museum of the City of New York delas sedan år 2011 ut *Clara Lemlich's pris för social aktivism* till kvinnor över 80 år, vars "framstående aktivism har gjort en verklig och långvarig påverkan på världen".

År 2011 genomförde den bangladeshiska fackföreningsledaren Kalpona Akter en internationell talarturné. Den kanadensiska fackföreningen UNITE HERE! hade då tryckt upp en affisch med en bild på henne och Clara Lemlich. I sitt tal i New York i mars 2011, 100-årsminnet av den katastrofala fabriksbranden på Triangle, påminde Akter publiken om att hon talade ifrån samma podium som Clara Lemlich hade gjort. I publiken fanns Rita Margules, dotter till Lemlich, som Akter särskilt tackade.

Tyvärr kom detta att bli ett omen om värre tider. I november 2012 dog minst 117 arbetare i en brand i en fabrik (Tazreen) i Dhaka och i april år 2013 dog minst 1134 arbetare, när en annan fabrikslokal kollapsade (Rana Plaza) i Bangladesh. Precis som i New York 100 år tidigare, så handlade det om korruption, politiskt vanstyre och fasansfullt usel arbetsmiljö.

I am not Rappaport hette en pjäs som gick på Broadway och som Hollywood gjorde till film år 1996. Huvudrollen innehåller en knarrig gammal gubbe, spelad av Walter Matthau. Fem år gammal såg han Clara Lemlich agitera och leda strejker, ett oförglömligt minne. Han gav därför dottern namnet Clara, med förhoppningen att hon skulle bli en lika framstående kämpe.

Men när Clara levde fick hon sällan några hyllningar. Hennes egen fackförening nekade henne en pension på grund av en teknikalitet...

År 1960 gifte Clara Lemlich om sig med Abe Goldman, en gammal facklig vän. Efter det att han dog år 1967 flyttade Clara in på ett judiskt äldreboende. Typiskt för henne var dock, att när hon kom dit upptäckte hon att personalen inte var fackligt anslutna, så genast började hon organisera dem! När lantarbetarförbundet UFW sedan gick i strejk och uppmanade till bojkott av frukt och grönsaker ifrån de strejkdrabbade områdena, så agerade Clara Lemlich blockadvakt och krävde hon att hennes äldreboende skulle respektera detta, vilket de gick med på!!

Slutligen, den 12 juli 1982, dog så Clara Lemlich, 96 år gammal. Världen hade blivit en radikal ikon fattigare...

Lästips – mer av John Andersson på marxistarkivet

[Palestinafrågan efter kriget i Persiska viken](#) (1991)

[”Judisk bolsjevism” och antisemitisk stalinism. – Sovjetunionen och den judiska frågan 1917-53](#), (1993)

[Kriget i Georgien: Arv efter tsarism, stalinism och imperialism](#) (2008)

[Tidskriften Fjärde Internationalen om Vänsterpartiet Kommunisterna \(VPK\)](#) (näst sista artikeln, om ”Lik i garderoben”)